

UN VEAC DE CARAGIALISM

Comic și absurd în proza și dramaturgia românească
postcaragialiană

Prefață de Ion Bălu

INSTITUTUL EUROPEAN
2012

CUPRINS

Prefață *Un alt fel de Caragiale!* / 9

Capitolul I. INTRODUCERE / 17

- 1.1. Argument / 17
- 1.2. Semnul lui Caragiale”/ 21

Capitolul II. COMICUL – O ENIGMĂ? / 29

- 2.1. Scurt istoric al contribuțiilor teoretice / 29
- 2.2. Genul proxim și diferența specifică / 33
- 2.3. Invariant și variante (Tipologia comicului) / 37
- 2.4. Simțul comicului ca instinct fundamental / 41

Capitolul III. COMICUL CARAGIALIAN ȘI POSTCARAGIALIAN / 51

- 3.1. Modul satiric / 52
- 3.2. „A fi sau a nu fi” satiric / 53
- 3.3. La vremuri noi, măști comice noi / 61
- 3.4. Modul parodic / 68
- 3.5. Parodia la Caragiale / 71
  - 3.5.1. Înspre „labirintul de lentile” / 75
  - 3.5.2. *Cântăreața cheală* – „o parodie de piesă, o comedie a comediei” / 79
- 3.6. Modul ironic / 87
- 3.7. Sub semnul ironiei / 90
- 3.8. Diplomație postcaragialiană / 95
- 3.9. Modul grotesc / 99
- 3.10. „Simt enorm și văz monstruos” / 100
- 3.11. Modul grotesc postcaragialian / 102
- 3.12. Modul umoristic / 107
- 3.13. Caragiale și umorul / 111
- 3.14. Umorul în literatura postcaragialiană / 116

Capitolul IV. UN VEAC DE ... CARAGIALISM / 125

- 4.1. Universul tipologic la Caragiale / 126
- 4.2. „Toate vechi și nouă toate” / 136
- 4.3. Teme caragialiene și variațiuni postcaragialiene / 153
- 4.4. „În stilul și cu sintaxa” caragialiană / 163

- 4.4.1. Oralismul / 178
- 4.4.2. Concizia / 180
- 4.4.3. Transparența textuală / 182
- 4.4.5. „Temă și variațiuni / 184
- 4.4.6. Lista / 187

Capitolul V. ABSURDUL / 189

- 5.1. Scurtă incursiune pe tărâmul absurdului / 189
- 5.2. Comic prin absurd și absurd prin comic / 193
- 5.3. Absurdul și comicul absurdului la Caragiale / 195
- 5.4. Ipostaze absurde ale personajului caragialian / 198
- 5.5. Dezarticularea limbajului / 201
- 5.6. De la absurd, la comic / 207
- 5.7. În lipsa comicului / 213
- 5.8. Absurdul în literatura românească postcaragialiană / 215

Capitolul VI. CARAGIALE – PRECURSOR AL PRECURSORILOR / 233

- 6.1. Urmuz și Caragiale / 233
  - 6.1.1. De la Mitică la Urmuz și viceversa / 234
  - 6.1.2. De la verosimil la neverosimil caricatural / 237
  - 6.1.3. De la „lumea-lume”, la infralume / 241
  - 6.1.4. „Țărușul familiei” / 246
  - 6.1.5. „Sarafoff, / Servește-te de cartof” / 250
  - 6.1.6. Un *catharsis* al surprizei / 254
  - 6.1.7. De la comic, la absurd / 257
- 6.2. Caragialism în tendințele și căutările „Școlii de la Târgoviște” / 269
  - 6.2.1. Ingineria textuală / 269
  - 6.2.2. Personajul care „viază” / 276
  - 6.2.3. Pasageri într-un „accelerat al complimentelor” / 282
  - 6.2.4. Reciprocitatea datoriei textuale / 284

Concluzii / 287

Bibliografie / 293

Abstract / 305

Résumé / 311

Indice de autori / 317

Capitolul I

Introducere

*„Las mai multor viitoruri (nu tuturor) grădina mea
cu poteci care se bifurcă”.*

(Jorge Luis Borges, Grădina potecilor ce se bifurcă)

1.1. Argument

Fascinați sau intrigați de „efectul Caragiale”, tot încercăm să prindem într-o formulă magia scrisului său. Ca „joc cu mai multe strategii” (Florin Manolescu), de un comic irezistibil și/sau de un tragism acut, realist cinematografică, dar și „absurd-fantastic”, obiectivă și subiectivă, raportată istoric și totuși etern actuală, opera lui Caragiale dezvăluie o complexitate dezarmantă pentru orice tentativă taxonomică. Cu atât mai anevoioasă este operația de captare rezumativă a esenței sale, a cărei savoare este dată nu doar de natura și diversitatea ingredientelor, ci și de arta mixării și a dozării lor, de „meșteșugul” pecetluit de geniul artistului inimitabil. Un organism viu este greu de disecat. Anatomia operei caragialiene se poate descrie doar prin aproximări de suprafață. Putem inventaria mărcile originalității sale, rezultatul fiind cea mai cuprinzătoare configurație cristalizată a *caragialismului*, mereu remodelată în diacronie în funcție de variabila receptării, care face ca o anumite dimensiune să iasă în prim plan sau ca un ungher umbrat să fie luminat dintr-o dată. Comicalul, „realismul ironic”, „momentul”, tema cu variațiuni, moftul, „marea trăncăneală”, mahalaua, carnavalescul, miticismul, politicianismul, semidoctismul, figurile triunghiului conjugal burghez, euforia gastronomică etc. sunt astfel de embleme. Miracolul caragialismului poate fi explicat și prin faptul că s-a disipat în astfel de microunități indivizibile și s-a putut infuza mai ușor pe o suprafață literară imensă, ignorând granițele formale între teritoriile prozei, ale dramaticului și chiar ale poeziei. Și totuși, caragialismul este mai mult decât o înșiruire muzeală de blazoane categoriale; este un spirit pervaziv revelat prin străfulgerări proustiene într-o lectură intertextuală a literaturii românești, înțelesă în sensul borgesian de „mare text”. O sintagmă, o situație, un gest al personajului, o particularitate a stilului, etc. activează spontan acea memorie

culturală ce relaționează instantaneu textul citit de hipotextul caragialian astfel mereu reîmprospătat. și cărți

Fără să nege adevărul sintagmei „Caragiale e cu noi”(Ștefan Cazimir) cu referire la actualitatea social-politică a comediilor și a *Momentelor*, cartea de față îi restrânge aplicabilitatea la spațiul literaturii, domeniul potrivit nu pentru festivismul cerut de trista comemorare a centenarului de la trecerea în neființă a scriitorului, ci pentru a marca aniversar *Un veac de caragialism*.

Subtitlul *Comic și absurd în dramaturgia și proza românească postcaragialiană* clarifică scopul și natura demersului critic, și anume: ce se urmărește, unde și cum. Aparența lipsei de dificultate sau a evidenței presupusă de răspunsuri este pusă în lumină de fascicolul interogațiilor pe care, la rândul lor, acestea le suscită. Astfel, pare de la sine înțeles că obiectul studiului trebuie să fie reprezentările literare ale comicului și ale absurdului. Însă, ce este comicul și ce este absurdul vor fi automat întrebările care vor trebui lămurite inițial și pentru care, de neocolit va fi avântarea în zona hățșurilor conceptuale și tipologice pentru acea orientare și ghidare care conferă siguranță în recunoașterea manifestărilor literare cu acest statut. În mod asemănător, localizarea ariei de investigație în „proza și dramaturgia română postcaragialiană” necesită clarificări ale termenului care o delimitează. Definirea acestuia, adevărată piatră de încercare, va trebui să lumineze atât acel teritoriu temporal și valoric din câmpul literaturii noastre, cât și cristalizările comicului și ale absurdului identificate aici. Astfel încât, următoarea verigă din lanțul interogațiilor vizează, în mod firesc, esența noțiunii de caragialism, noțiune axială, întrucât relaționează cei doi poli ai analizei (comicul și absurdul, pe de o parte și literatura românească, pe de alta), în încercarea de configurare a moștenirii literare caragialiene. Clarificarea obiectivului impune apoi și răspunsul la cea de-a treia întrebare, răspuns care se constituie în formularea metodei propuse: depistarea mărcilor caragialiene indisolubil legate de reprezentările specifice comicului și uneori ale absurdului, pe tărâmul epic și dramatic delimitat temporal și valoric de momentul Caragiale, presupune, în mod concret, un exercițiu tematologic și intertextual sinaptic, de reconstituire a fluorescenței literare caragialiene.

Așadar, scopul acestei lucrări nu este simpla prezentare diacronică a ipostazelor literare ale comicului și ale absurdului în literatura română, ci descoperirea în cadrul acestora a reverberațiilor caragialismului, pentru a demonstra că, față de ceilalți „mari clasici”, departe de a rămâne un simplu colos în „muzeul” literaturii noastre, Caragiale a avut o influență covârșitoare, întrucât a creat o operă care a germinat neîntrerupt. Recunoscut ca întemeietor de dinastie literară cu mulți descendenți, mai mult sau mai puțin loiali, mai mult sau mai puțin originali, Caragiale este scriitorul român a cărui posteritate nu s-a redus la valuri epigonice, ci a constatat în revalorizări și fructificări de mari intuiții, între care absurdul și „texistența” (Mircea Cărtărescu) sunt cele mai evidente.

În acest scop, cartea este structurată astfel încât constituirea corpusului literar postcaragialian să se poată face gradual, prin depistarea urmelor genealogice în acele embleme ale caragialismului, reiterate și revalorificate într-o suită de opere aparținând scriitorilor fascinați în mod declarat de arta marelui înaintaș, dar și celor care încearcă o desprindere mai mult sau mai puțin fâțișă de sub tutela acestuia. În consecință, în primele capitole sunt căutate astfel de reminiscențe printre manifestările literare specifice comicului, mai întâi în firidele departajate după criteriul „sensului”¹ (satiră, ironie, parodie, grotesc, umoristic) și apoi în cele delimitate în funcție de „articularea tematică”² (comicul de caracter, de situații și de moravuri) și „formală”³ (comicul creat de limbaj). Pentru certificarea observațiilor sunt respectate necesarele popasuri de natură teoretică, a căror ariditate este contracarată de concretizări și exemplificări prin mostre specifice praxisului caragialian, probând în acest fel, atât validitatea acestuia drept etalon pentru ilustrările ulterioare, cât și asimilarea modelului său în cea mai mare parte a acestora. În mod similar sunt trasate în următoarele capitole coordonatele specifice esteticii absurdului, pornind de la sumare considerații teoretice și continuând cu sondarea operei lui Caragiale pentru astfel de repere, care îi certifică statutul de precursor în raport cu Urmuz, cu Eugen Ionescu și cu alți scriitori români ispițiți de formulele literare ale absurdului. Capitolul final aduce în prim plan raporturi de descendență mai puțin sau chiar deloc adâncite în studii anterioare, și anume cel dintre Caragiale și Urmuz, respectiv Caragiale și reprezentanții „Școlii de la Târgoviște”. Ambele analize evidențiază calitatea marelui dramaturg de precursor al precursorilor, întrucât opera caragialiană, bazată pe „jocuri cu mai multe strategii”⁴, se dovedește generoasă în elemente anticipatoare, pe de o parte ale absurdului estetic prefigurată în „paginile bizare” urmuziene, pe de altă parte, ale „postmodernismului românesc”⁵ anunțat de scriitorii târgovișteni⁶.

De altfel, nu doar aceste două tipuri de raporturi nu au beneficiat de analize care să umbrească utilitatea demersului de față. Din câte cunoaștem, nici un alt studiu nu s-a ocupat de diseminarea caragialismului și implicit a comicului și a absurdului în literatura română. În privința celui dintâi, câteva

¹ Jean-Marc Defays, *Comicul. Principii, procedee, desfășurare*, traducere de Ștefania Bejan, Institutul European, Iași, 2000, p. 16.

² *Ibidem*, p. 15.

³ *Ibidem*.

⁴ Florin Manolescu, *Caragiale și Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii*, Editura Cartea Românească, București, 1983, p. 262.

⁵ Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 1999, pp. 142-402.

⁶ V. Ion Bogdan Lefter, *Primii postmoderni: Școala de la Târgoviște*, Editura Paralela 45, Pitești, 2003.

observații sunt adunate în capitolul *D. D. Pătrășcanu – umor 1910*, din volumul lui Silvian Iosifescu, *De-a lungul unui secol*, în care se pleacă de la premisa că „puțini sunt umoriștii secolului nostru care să nu fi suferit înrăurirea caragialeană”⁷ și în care descoperim chiar și termenul de „postcaragialieni” în relație cu scriitorii G. Ranetti, Anton Bacalbașa, Gh. Brăescu, Al. O. Teodoreanu, Tudor Mușatescu și, bineînțeles, D.D. Pătrășcanu. Câteva sugestii sunt de găsit și în articolul *Posteritatea lui I.L. Caragiale*, în care B. Elvin urmărește cum „umbra” marelui dramaturg „se profilează peste scrisul lui Gh. Brăescu, Mihail Sebastian sau Camil Petrescu”⁸. În afara acestor analize de factură comparativă, destul de sumare, de altfel, despre autoritatea caragialiană în arealul comicului românesc nu există decât formulări axiomatice, inserate, de regulă, în concluziile unor cercetări care au ca obiect anumite aspecte ale operei lui Caragiale și nu stabilirea conexiunilor acesteia cu manifestări literare ulterioare. De pildă, V. Mândra în *Istoria literaturii dramatice românești de la începuturi până la 1890* conchidea sentențios: „Caragiale a legat atât de profund «cestiunile arzătoare la ordinea zilei» din viața publică de resorturile eterne ale condiției omenești, încât, după marea sa operă, drumul piesei comice românești a impus urmașilor responsabilități uriașe”⁹. Cu acest exemplu, pătrundem și în domeniul destul de sărac al exegezelor centrate pe comic. Practic, în afara unor istorii ale teatrului, ca *Teatrologia românească interbelică*, semnată de Justin Ceuca, sau ca *Istoria dramaturgiei române contemporane*¹⁰, semnată de Mircea Ghițulescu, a celor cu aplicație asupra dramaturgiei universale¹¹ și a unor capitole consacrate „comediei”¹² sau, de cele mai multe ori „umorului”, comicul

⁷ Silvian Iosifescu, *De-a lungul unui secol*, Editura Eminescu, București, 1983, p. 128.

⁸ B. Elvin, *Posteritatea lui I.L. Caragiale*, în „Viața românească”, XV, nr. 6, iunie, 1962, p. 118.

⁹ Vicu Mândra, *Istoria literaturii dramatice românești de la începuturi până la 1890*, vol. 1, Editura Minerva, București, 1985, p. 244.

¹⁰ Mircea Ghițulescu, *Istoria dramaturgiei române contemporane*, Editura Albatros, București, 2000. Autorul va relua proiectul în *Istoria literaturii române. Dramaturgia*, Editura Academiei Române, 2007.

¹¹ De exemplu, *Metamorfoza măștilor comice*, de Vera Călin, Editura pentru Literatură, București, 1966, *Panorama dramaturgiei universale*, de Ion Zamfirescu, Editura Enciclopedică Română, București, 1973, *Istoria universală a dramei și teatrului*, de Ion Marin Sadoveanu, 1973, *Istoria teatrului universal*, de Ovidiu Drâmba, Editura Vestala, 2007.

¹² De pildă, scurtul subcapitol consacrat „umoriiștilor” de la începutul secolului trecut până la 1916, inclus de G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, capitolul *Comedia automatismelor* din *Literatura română între cele două războaie mondiale* de Ovid Crohmălniceanu, sau cele intitulate *O comoara și-o povară – moștenirea literară* din cele două volume ale *Istoriei literaturii române de azi pe mâine*, de Marian Popa.

nu a beneficiat de niciun studiu care să-i urmărească sistematic pătrunderea în literatura românească, înainte sau postcaragialiană, astfel încât încercarea de hașurare a unei largi zone de răspândire a comicului atât în dramaturgia, cât și în proza noastră din secolul trecut, poate constitui punctul de plecare al unei astfel de lucrări sintetice. De asemenea, nu sunt lipsite de interes și importanță nici intertextualitățile care pot fi reperate în cadrul literaturii românești asociate absurdului, pe de o parte în interiorul triadei Caragiale-Urmuz-Eugen Ionescu, pe de altă parte, între scriitori precum Tudor Arghezi, Teodor Mazilu, Marin Sorescu și respectiva triadă. Iată de ce demersul nostru, de marcarea a traseului literar postcaragialian, prin cartografierea comicului și a absurdului din proza și dramaturgia românească, își dovedește legitimitatea.

1.2. Semnul lui Caragiale

Înainte de orice, crucială este definirea noțiunii de caragialism – nucleul termenului de „postcaragialian” propus pentru decuparea temporală și structurală a perioadei literare avute în vedere. Apelând la imensa bibliografie critică în căutare de indicii, descoperim doar explicitări parțiale și sporadice utilizări ale termenului ca atare. Încrezători în abilitatea de a surprinde esența caragialismului, atunci când nu-l echivalează cu comicul¹³, mulți exegeți de prestigiu au acordat prioritate unui anumit aspect în care au văzut „semnul lui Caragiale”¹⁴. Formulări de tipul „caricatural, dar perfect verosimil” (Zarifopol)¹⁵, „promotor al balcanismului” (G. Călinescu)¹⁶, realism responsabil de „un inefabil farmec al trivialului” (Șerban Cioculescu)¹⁷, „realism ironic”¹⁸

¹³ Operație atât de frecventă și de previzibilă, încât poate să explice de ce Nicolae Manolescu, de exemplu, considera că: „Indiscutabil, schițele, «momentele», majoritatea culese în volumul din 1901, reprezintă partea cea mai originală a prozei lui Caragiale, cea mai „caragialiană” [s.n.], în definitiv. Ni se pare normal să aplicăm adjectivul situațiilor ori limbajului din comedii și din *Momente*. O fidelitate prea mare față de canonul literar ne împiedică să-l găsim potrivit pentru marile nuvele ori pentru *Năpasta*. Poate să fie la mijloc și prejudecata comicului: unde nu e comic, nu e Caragiale [s.n.]”, Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 431.

¹⁴ Paul Zarifopol, *Introducere* la I.L. Caragiale, *Opere, I, Nuvele și schițe*, „Cultura națională”, București, 1930, p. XXVIII.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Aristarc, Onești, 1998, p. 442.

¹⁷ Șerban Cioculescu, *I.L. Caragiale*, Editura Tineretului, București, 1967, p. 105.

pentru care Mitică și moftul sunt „cuvinte referențiale” (V. Fanache)¹⁹ și lista ar putea continua cu multe alte exemple, încercă să sintetizeze și să reducă²⁰ polivalența operei caragialiene la o dominantă estetică unificatoare. De cele mai multe ori însă, abordările acceptă premisa dualismului și a echivocității ca trăsături definitorii ale omului Caragiale și ale creației sale. Șerban Cioculescu, Florin Manolescu, Mircea Tomuș²¹, C. Trandafir²², Dan C. Mihăilescu²³ promovează teza „jocurilor cu mai multe strategii”²⁴ pe care histrionicul Caragiale, veritabil „homo ironicus” le-a practicat într-o operă complexă și contradictorie, comică și tragică, surprinzând etern-umanul dar raportându-se, paradoxal, la o realitate concret istorică cu maximă fidelitate realistă dar și cu

¹⁸ Vasile Fanache, *Caragiale*, ediția a II-a, augmentată, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 8.

¹⁹ *Idem*, p. 19.

²⁰ Titlul articolului semnat de Alexandru George, *I.L. Caragiale în lumina interpretărilor reduționiste*, publicat în *România literară*, nr. 11, 1990, este grăitor pentru această tendință. În esență, autorul contestă faptul că pentru opera lui Caragiale definitoriu este „carnavalescul”, așa cum susțineau Pompiliu Constantinescu în *Scrieri*, II, 1967, p. 53 sau Mircea Angheliescu, în postfața la I.L. Caragiale, *Momente*, Editura Minerva, București, 1981.

²¹ Mircea Tomuș, *op. cit.*, pp. 371-391.

²² Constantin Trandafir, *Efectul Caragiale*, Editura Vestala, București, 2002, pp. 7-8.

²³ Dan C. Mihăilescu, *Cuvânt înainte la I.L. Caragiale Despre lume, artă și neamul românesc*, Editura Humanitas, București, 1994, dar și în *Fascinația și comedia puterii I*, „Revista de istorie și teorie literară”, I, nr. 21, 1994, p. 157, în care face un inventar aproape complet al perechilor de trăsături contradictorii atribuite personalității caragialiene: „În galeria epitetelor, pe lângă «marele» și «maestrul» Caragiale revin cu insistență două: «cinicul» și «lucidul», atunci când nu se reiterează «scepticul», «satiricul», «necruțătorul» și «ironistul lucid», ori de-a dreptul «canalia»[...]; «Cel mai comunicativ dintre marii noștri scriitori», cum nota Vlahuță, apare succesiv în amintirile contemporanilor într-o varietate de ipostaze contradictorii, pur și simplu amănunțite: sarcastic și sentimental; sensibil și poltron; generos și avar, lesne de înduioșat (cu «naturelul simțitor»), dar și violent; sociabil și mizantrop; melancolic și perfid; arghirofil, dar și ultracheluitor, epicureu și anxios; ateu și superstițios; seducător și misogin; cu fobie la vegetal și infantil, dar meloman pătimaș, impresionabil până la lacrimi; sumbru, nevricos, nestatornic, histrionic, dar și ursuz, ultrajovial, placid și ferm în principii; causeur și farseur genial, stăpân agresiv și poruncitor, dar și melodramatic; maestru al travestiului mimetic, acid pâna la perversitate sau cumplit de sadic în demolarea interlocutorului, dar și înțelegător, altruist și atoaateincăpător întru cele umane; dogmatic și antidogmatic, adorând petrecerile și colocvialitatea, însă trădând și bațjocorind totul; iubindu-și sau urându-și personajele etc.”

²⁴ Florin Manolescu, *Caragiale și Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii*, Editura Cartea Românească, București, 1983, p. 262.

maximă stilizare, operă ale cărei sensuri se dezvăluie succesiv sau simultan, asemenea laturilor unui poliedru luminat și luminând-și pe rând fețele²⁵.

Foarte multe studii evidențiază alte și alte elemente care pot facilita pătrunderea spre acel „etimon spiritual” (Leo Spitzer) și estetic al marelui dramaturg. Florin Manolescu identifica în pătrunzătorul studiu *Caragiale și Caragiale, Jocuri cu mai multe strategii*, astfel de trăsături în pledoaria caragialiană pentru genurile minore, în interesul pentru tipologia și gustul publicului, în amestecul de stiluri, forme și registre, în predilecția pentru parodie, oximoron, supralicitare și ironie. La rândul său, Valentin Silvestru interpretează drept elemente de caragialeologie cinci motive ale operei, deopotrivă „chei spectacologice”: scrisoarea, presa, semidoctismul, personajul care nu apare.²⁶ Într-un articol pătrunzător, Alexandru George reafirmă²⁷ importanța coexistenței comicului cu tragicul în opera scriitorului român: „una din marile realizări ale prozatorului și dramaturgului Caragiale este varietatea și profunzimea acestei lumi, greu de întâlnit la alți autori comici, îngemănarea, împletirea și suprapunerea situațiilor celor mai bufe cu tragediile cele mai zguduitoare. Aceasta face particularitatea scriitorului nostru și o recomandă cu o notă de originalitate chiar în literatura universală.[...] Câte cazuri de sinucidere, de morți accidentale, de înnebuniri, ne oferă alți autori «comici» și câte asemenea cazuri a înregistrat literatura română înainte și după Caragiale ?[...] Și e de observat că situația dramatică, nu o dată tragică, nu dublează numai comicul, adăugându-se în piese de un alt registru, ci se îngemânează cu acesta, pătrunde în țesătura lui constitutivă, în sfârșit, ea există ca un fundal grav în opera lui Caragiale, constituind explicația reacției violente a personajelor sale, când sunt puse la grave încercări, de cele mai multe ori prin ele însele deloc comice”²⁸. Dintre studiile foarte recente, cel al Adrianei Ghițoi pune în valoare „teatralitatea”²⁹ ca

²⁵ Mircea Tomuș, *op. cit.*, p. 371.

²⁶ Valentin Silvestru, *Elemente de caragialeologie*, Editura Eminescu, București, 1979.

²⁷ În remarcabilul studiu *Comediile d-lui I. L. Caragiale*, veritabilă matrice a locurilor comune ale criticii consacrate marelui dramaturg, o primă semnalare a substratului tragic al comediilor caragialiene este meritoriu inclusă de Titu Maiorescu încă din 1885: „În acest caleidoscop de figuri, înlănțuite în vorbele și faptele lor spre efecte de scenă cu multă cunoștință a artei dramatice, d. Caragiale ne arată realitatea din partea ei comică. Dar ușor se poate întrevădea prin această realitate elementul mai adânc și serios, care este nedezlipit de viața omenească în toată înfățișarea ei, precum în genere îndărătul oricărei comedii se ascunde o tragedie” (Titu Maiorescu, *Critice (1866-1907)*, ediție îngrijită de Domnica Filimon, studiu introductiv de Dan Mănuță, Editura Elion, București, 2000, p. 486).

²⁸ Alexandru George, „I.L. Caragiale în lumina interpretărilor reducionista”, *România literară*, nr. 11, 1990.

²⁹ Adriana Ghițoi, *Caragiale publicist*, Editura Tritonic, București, 2005, p. 17.

pricipiu unificator al operei și demonstrează că o trăsătură fundamentală a caragialismului este transformarea publicisticii în literatură prin stilul îngrijit, concentrat, anecdotic, polifonic, esențialmente teatral. Explorând aceeași dimensiune a creației caragialiene, gazetăria, Ioana Pârvulescu descoperă explicații atât pentru actualitatea operei în epocă, cât și pentru rezistența ei în posteritate, în faptul că „formula lui Caragiale, arta lui poetică este ziarul”³⁰, acesta reprezentând, de fapt, nivelul intermediar între realitate și sublimarea artistică a acesteia realizată inegalabil de pana autorului *Momentelor*.

Amploarea fenomenului exegetic³¹ stârnit de „efectul Caragiale”³² și mai cu seamă contradicțiile vizibile care generează polemici nesfârșite poate să descumpănească și să pună din start pecetea relativității asupra oricărui nou demers interpretativ. Stăruie, în plus, impresia că obiectul studiului este oricum, extrem de glisant, caleidoscopic, flexibil, compatibil cu abordări dintre cele mai diverse fiind așadar, asemeni comicului, imposibil de cuprins într-o formulă univocă. Devine evidentă, în acest caz constatarea că la întrebarea „Ce este caragialismul?” nu se pot da decât răspunsuri aproximative, o definiție apodictică fiind de-a dreptul arogantă. Reducerea la o relație sintetizatoare se impune însă cu stringență, dacă ne propunem să demonstrăm instaurarea unei tradiții de tip caragialian în proza și în dramaturgia românească. Îndrăznim, așadar, să conferim termenului două accepțiuni. În primul rând, denumim prin caragialism nu doar o atitudine specifică, un stil sau „o manieră proprie de a vorbi”³³, ci *un ansamblu de trăsături definitorii ale operei lui Caragiale, mai exact, o sumă de astfel de coordonate aflate la întretăierea axei tipologice cu cea tematică și cu cea a expresiei artistice*. Poate cu ajutorul computerului s-ar contura silueta imaginarului caragialian, un fel de matrice cromozomială unică și irepetabilă, dar ale cărei gene se pot regăsi la descendenți din aceeași dinastie

³⁰ Ioana Pârvulescu, *Lumea ca ziar. A patra putere: Caragiale*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 91.

³¹ O sinteză remarcabilă a „receptării generaționiste” a lui Caragiale este încheiată printr-o expresivă interogație retorică în studiul lui Liviu Papadima, *Caragiale, firește.*, Caragiale satiricul, maestru al «realismului critic»; Caragiale precursor al «literaturii absurdului»; Caragiale «textualist», promotor al «deconstrucției» convențiilor literare; Caragiale pe post de «placă turnantă» a literaturii române; Caragiale «duplicitar»; Caragiale «existențialist»; Caragiale «cel negru» al unui univers coșmaresc; Caragiale al «veșnicei reînțoarceri»; Caragiale în calea istoriei celei mari; Caragiale «retro»; Caragiale «glissando»; Caragiale *c'est moi*; și câte feluri de Caragiale mai sunt, dom'le?» (Liviu Papadima, *Caragiale, firește*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, p. 194)

³² Titlul studiului lui Constantin Trandafir, *Efectul Caragiale*, Editura Vestala, București, 2002.

³³ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 447.

literară. Depistarea în miniatură a aceluiași corpus imaginativ este practic imposibilă sau, mai grav, ar ilustra un fenomen epigonic neproductiv și neonorant, în sensul că ar sugera facilitatea imitării modelului, diminuându-i, implicit, valoarea. Însă recontextualizarea unor tipuri puse în valoare de Caragiale, precum cel al lui Mitică, al demagogului, al pseudosavantului etc., reabordarea unor teme recognoscibile din patrimoniul său, precum cea a familiei citadine și a politicii, recurgerea la procedee textuale inaugurate în prozele sale, precum „temă și variațiuni”, lista, autoreferențialitatea ș.a.m.d. ca să nu mai vorbim de revalorificarea de pe alte poziții a multor mărci care țin de „limba eroilor” săi, certifică viabilitatea modelului acestui mare clasic și infirmă decisiv teza perisabilității operei sale. Așa cum precizează Dorina Grăsoiu în capitolul „Perisabilul Caragiale”, din lucrarea *Caragiale în presa vremii*³⁴, în privința tezei legate de efemeritatea operei lui Caragiale, E. Lovinescu a avut precursori în critica sincronă, de exemplu în Anghel Demetrescu (prin câteva studii din 1896 și 1903), în „cel mai perfid dintre adversarii operei caragialene”³⁵, Pompiliu Eliade, în G. Panu și în mulți alți comentatori care împărtășeau părerea că „dramaturgia lui Caragiale, atât de ancorată în realitatea social-politică a vremii, este condamnată la o moarte rapidă. Așadar, o operă fără posteritate, menită să fie receptată exclusiv de către contemporani”³⁶.

Dimpotrivă, în ciuda acestor previziuni, receptarea operei caragialiene a fost impusă publicului nu prin numeroase comentarii în note de subsol, cum profetiza E. Lovinescu³⁷, ci prin prezența vie în substanța literaturii care i-a urmat. Dintre „jocurile cu mai multe strategii”³⁸ caragialiene, cel cu posteritatea a fost câștigat nu pentru că și-a asigurat un loc în panteonul marilor noștri clasici, ci pentru că a deschis mai multe filoane ce au putut fi exploatate pe rând de foarte mulți scriitori care au mers pe intuiția sa. Așa se explică de ce anumite componente ale caragialismului au fost cultivate cu predilecție în diferite perioade literare: contaminări de la nivelul expresiei artistice sunt mai frecvente la autori de la începutul secolului trecut, recurențe tipologice și tematice sunt identificabile cu deosebire în perioada interbelică, scriitorii târgovișteni și apoi poeții și prozatorii optzeciști valorifică elementele de „inginerie textuală” caragialiană, mare parte din publicistica actuală apelează la autoritatea ironiei sau la zeflemeaua caragialiană. Astfel încât, se poate vorbi de o maleabilitate a

³⁴ Dorina Grăsoiu, *Caragiale în presa vremii*, Editura „Jurnalul literar”, București, 2002, pp. 7-24.

³⁵ *Idem*, p. 18.

³⁶ *Idem*, p. 24.

³⁷ E. Lovinescu, *Caragiale. 1. Considerațiuni asupra Momentelor lui. 2. Considerațiuni asupra actualității literaturii lui*, în *Critice*, ediție îngrijită de Eugen Simion, Editura Minerva, 1979, p. 175.

³⁸ Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 262.